НУМИЗМАТИКА

1/79 комитет за култура

На корицата: *Сребърна монета на Иван Срацимир — лице*

НУМИЗМАТИКА

КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА

ГОДИНА XIII КНИЖКА 1/1979

Съдържание

Й. Юрукова 3 Монетосеченето на Севт III

З. Христова 13 Лилията—декоративен мотив и емблема върху византийски и български монети

В. Радев 18 Орденските отличия на Найден Геров

Х. Попанастасов 20 Петър Димков и българските старини

Г. Ликов 21 Възпоменателни монети, пуснати в обръщение от Българска народна банка през 1975—1978 г.

Я. Янев 25 В. А. Анохин. Монетное дело Херсонеса, Киев, 1977, с. 176

С. Петрова 29 Книгопис

Окръжен НСДТ Бургас
Народен музей

НУМИЗМАТИКА
ИЗДАНИЕ КОМИТЕТА
КУЛЬТУРЫ

NUMISMATICA
EDITION DU COMITEE
DE LA CULTURE

NUMISMATICA
HERAUSGEGEBEN
VON DER KOMITEE FÜR KULTUR

NUMISMATICA
EDITED BY COMMITTEE
FOR CULTURE

ADRESSEZ TOUTES DEMANDES D'ABONNEMENT
A DSP „HEMUS“, ROUSKI 6, SOFIA, BULGARIE

АБОНИРАНЕТО ЗА СТРАНАТА СТАВА ЧРЕЗ РЕП
ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ 1,20 ЛВ.
ОТДЕЛЕН БРОЙ 0,30 ЛВ.

Ръкописи за списание„ Нумизматика“ се изпращат на адрес: София, пощенска кутия 548, тел. 89-56-19, написани в 2 екземпляра, на машина, 30 реда на страница, с 66 знака на ред, без резюмета не се приемат. Редакцията не връща ръкописи.

Главен редактор:
ЙОРДАНКА ЮРУКОВА

Редакционна колегия:
Адолф Рогалски, Върбан Драганов, Георги Бояджиев, Димитър Николов (зам.-гл. редактор), Иван Карайотоз, Никола Гайдаров

Rédacteur en chef:
YORDANCA YOUROUCOVA

Rédaction:

Adolf Rogalski, Vardan Draganov, Gueorgi Boïadjiev, Dimiter Nikolov (redacteur adjoint), Ivan Karaïotov, Nicola Gaïdarov

МОНЕТОСЕЧЕНЕТО НА СЕВТ III

Йорданка Юрукова

Когато преди повече от два века в Париж бе издадена първата история на тракийските царе[1], нейният автор, извънредно ерудиран за своето време изследвач, отбеляза иконографските особености на част от монетите на Севт III. Характерният индивидуализиран образ на възрастен мъж, представен върху лицевата страна на тези монети, бе идентифициран от Кари с образа на самия Севт III, известен с опитите си за отхвърляне на македонското господство. Тези опити са засвидетелствувани в някои пасажи на старите автори.[2] Така, поставяйки във връзка данните от анализа на нумизматичния материал с тези от останалите исторически извори, Кари успя да пресъздаде живо и образно една от най-интересните страници от политическата история на древна Тракия. По-късно, във всички общи съчинения по антична нумизматика както и в специализираните студии върху тракийското монетосечене, хронологията и описанието на Севтовите монети следваше в основни линии това на Кари.

Археологическите разкопки на града на Севт III — Севтополис и особено кратките съобщения за откритите материали — архитектурни комплекси, епиграфски паметници, монети и пр., възбудиха нов голям интерес във всички изследвачи на тракийската история. За тях Севтополис бе не само градът на Севт III, но изобщо първият цялостно разкопан тракийски град, от чиято пълна научна публикация се очакваха нови наблюдения и изводи, свързани с политическата и духовна култура на траките. Специално за нумизматите, обнародването на всички намерени в Севтополис монети означаваше да се добие ясна представа за характера на монетната циркулация в Тракия от последните десетилетия на IV в. пр. н. е. до втората половина на III в. пр.н.е. — епоха, съвпадаща с македонското и келтско владичество в нашите земи; да се открият нови типове тракийски монети или варианти на познатите вече и най-сетне да се представи във възможно най-пълен вид интензивното Севтово монетосечене.

Научните интереси следва да надживеят времето и непубликуваните материали от Севтополис са най-доброто доказателство за това. Повече от четвърт век измина откакто водите на язовир Копринка заляха античния град. На лице няма нито една пълна научна публикация на намерените тук материали. Междувременно обаче бяха обнародвани редица значителни изследвания на паметници на тракийската материална и духовна култура от времето на Севтоватата държава.

Обобщителните изследвания на политическото развитие на траките[3], на Казанлъшката гробница[4] и на тракийското изкуство[5], хвърлиха интересна светлина върху някои конкретни изяви на това изкуство, поставени на фона на икономическото и политическо развитие на тракийското общество. В областта на нумизматиката значителното изследване на покойния голям наш учен Т. Герасимов[6] допълни и доразви старата идея на Кари за портретния образ на Севт III, представен върху лицевата страна на част от неговите монети. Наблюденията на Герасимов показаха, че и брадатият конник в галоп, представен върху обратната страна на тези монети е също образ на Севт III като конник-победител. В този смисъл Севтовите монети се явяват пръв опит в античната нумизматика за заместване образа на божествата и върху двете страни на монетата с характерния портрет на действителната историческа личност. Наблюденията и изводите на Герасимов бяха възприети от най-компетентните специалисти в античната нумизматика, въпреки че те датират и осмислят по нов начин появата на историческия портрет върху монетите,свързвана обикновено с диадохите на Александър III.

Неотдавна обаче в доклада, изнесен на II Конгрес по Тракология в Букурещ[7], а след това и в една идентична по заглавие и съдържание публикация, отпечатана в наше списание,[8] двама български автори поставят на преоценка цялото Севтово монетосечене.

Впрочем същите наблюдения, подписани този път само от един автор, са залегнали и в гл. III от издадената в Англия книга за Севтополис.[9] Наблюденията и изводите на двамата автори, на чието разположение е целият материал от Севтополис, са до известна степен неочаквани и затова както те, така и методите, чрез които са достигнати, заслужават поспециално внимание. Засегнатите въпроси, на пръв поглед „чисто“ нумизматични са в действителност тясно свързани с цялостното икономико-политическо развитие на Севтовата държава в края на IV, началото на III в. пр. н. е.

843-те бронзови монети на Севт III, открити при разкопките на Севтополис, са разпределени в VII групи или класове.[10] Безспорна заслуга на авторите е публикацията на един неизвестен досега тип монети, който в предложената от тях класификация е групиран в т. н. клас I. Разпределените в седемте групи монети илюстрират според авторите две фази в монетосеченето на Севтовата държава. В първата фаза (от 330 до 315 г. пр. н. е.) са били сечени монетите от клас I до клас V включително, а през втората фаза, обхващаща значителен, близо четиридесет и пет годишен период от време (315-270 г. пр. н. е.) — монетите от VI и VII клас. От определените общи хронологически граници на разглежданото монетосечене 330-270 г. пр. н. е. е ясно, че основната идея на авторите е била свързването на монетите на Севт не с един, а с двама или повече издатели, при което от личността на познатия Севт III се откъсват автоматически най-интересните монети — тези, при които образът на владетеля е представен и от двете му страни. Тази нова класификация променя напълно нашите представи за характера на тракийското монетосечене в това време — един от най-интересните периоди в неговото развитие.

Как авторите стигат до нея?

За да скъсат с приетата от предишните изследвачи класификация, те се опитват да се облегнат върху данните, почерпени при разкопките в развалините на Севтополис и в могилите около града, които съпоставят с нумизматическите данни: циркулацията на тези монети, присъствието им в колективните находки, както и препечатването на монетите на Севт.

Стратиграфските данни обаче, при разкопките в града, не могат да дадат сигурни доказателства за датирането на монетите, както се вижда от сведенията на авторите, защото културният пласт от античната епоха не е разделен на отделни нива или хоризонти. Тук може да става дума само за определена по-голяма или помалка дълбочина при откриването им в един и същ културен пласт, датата на който не може да се раздели на по-малки периоди. Всичко, което е намерено в него и не принадлежи на по-горния средновековен пласт, който на места е влязъл в античния, принадлежи на един период и на един пласт. Монетите, които с малките си размери спадат към най-подвижните паметници, най-лесно са могли да сменят положението си в културния пласт при различни поземлени работи в него. Резултатите от разкопките не са обнародвани със стратиграфски схеми, които да ни покажат отделните хоризонти, на които са намерени монетите, нито присъствието на подобни хоризонти.

Още по-критични трябва да бъдем към монетите, открити в надгробните могили и в засипаните с пръстта им гробници. Те са дошли в могилния насип по два различни пътя. Едни могат да се обяснят като гробни дарове— поставена при скелета монета— така нареченият Харонов обол.[11] Други обаче са попаднали в могилата с вземане за натрупването на пръст от непосредствената територия на града, в която са попадали разни остатъци от живота в него: керамични фрагменти, монети и други предмети. Според авторите монетите, открити в насипа на могилата, както е естествено, трябва да са „по-ранни от първичните и вторичните гробници“[12]. Но същите дават данни, от които се вижда, че вторичните гробници са заместили първичните от една страна и нито в едните, нито в другите положението е било такова за да сме сигурни, че в тях не са попаднали монети от насипа на могилата. Ако при изграждането на тухлените гробници в могила № 2 са употребени по-старите материали от куполната гробница, която е първичната, с какво ще докажем, че при това преустройство не са попаднали и материали от първичното погребение във вторичните. И можем ли да допуснем, че тези, които са правели изкопите в могилата за да построят в тях вторичните погребения с материалите от по-старата куполна гробница, са могли да изолират падането в тях на материали от могилния насип. Друг щеше да бъде въпросът, ако в могилите бяха намерени запазени гробниците и непокътнати погребенията. Такова нещо обаче авторите на статията не отбелязват и не могат да отбележат. При могилите около Севтополис се е получило същото, което отбелязахме, че е станало и в самия град — не знаем кои от монетите, открити в могилата са попаднали в нея от насипа и кои са били поставени като погребални дарове. Към това заключение ни навежда отбелязаното от самите автори присъствие на монети на Севт от VII клас в куполната гробница на могила № 3[13], която при всички случаи е по-стара от двете вторични цистови гробници. Следователно монетите от VII група се срещат и в първичните и във вторичните гробове.

Приключвайки по този начин със стратиграфските съображения за датиране на монетите от VII група или клас, нека сега видим какви са чисто нумизматическите за създаването на тази нова класификация и хронология.

Препечатването върху монетите на други владетели на монети на Севт III е използувано като един извънредно сериозен аргумент в полза на късното датиране на въпросната VII група от монетите на този владетел. Подобни случаи на препечатани монети на Севт III от типа с глава на брадатия Зевс и на конник в ход (отнесени от авторите към т. н. VI клас) са познати отдавна от известната студия на Мушмов, който обнародва препечатани Севтови монети върху монети на македонските царе Филип II, Александър III, Касандър и Лизимах.[14]

Дългият период от време, през който са били сечени първообразните монети от 359 г. пр. н. е., когато почва монетосеченето на Филип II до 281, когато загива Лизимах, изолирано от данните на останалите исторически извори и факти, не ни дава възможност да определим точната хронология на вторично поставените върху тях изображения и надписи, характерни за монетите на Севт III. В този случай препечатването на първообразните монети може да се използува за да се покаже продължителността на употреба на вторично отпечатания върху тях монетен тип, но не и началото на неговото влизане в употреба. Като технически способ препечатването е имало за цел да съкрати значително процеса на отсичане на нови монети. При него чуждите монети, в случая на четиримата споменати царе, не са били изцяло претопявани, а само нагорещявани силно. След това те отново са били подлагани на второ препечатване с други нови монетни матрици — в случая тези на Севт III. Както това е известно, използуването на препечатването се разглежда обикновено като указание за криза в развитието на дадена държавна организация. Препечатването показва, че в определени исторически периоди официалната власт не е имала нито време, нито материална възможност да сече нови монетни знаци, затова е прибягвала до „чуждите“, които след препечатването са били пускани отново в обръщение.

Изхождайки от тази теоретична постановка не можем въз основа на няколко случая на препечатани монети на Касандър с типовете на монетите на Севт III от т. н. VII клас, да приемем годината на Касандровата смърт като terminus post quem на най-значителния дял от Севтовото монетосечене.

Значителният брой монети — 287, които принадлежат към този дял (VII клас), показва според авторите „един доста продължителен период на сечене и обръщение поне две десетилетия“ на тази група монети. В историята на Севтовата държава тези две десетилетия на монетосечене се поставят много по-логично преди 297 г. пр. н. е., отколкото след тази дата.

Иконографските особености на въпросните монети, които и върху двете си страни представят образа на тракийския владетел, свързват отсичането им с период на икономическа стабилност в развитието на тракийската държава. Към същите изводи ни довежда и теглото на монетите от тази група, което при измерените от нас 15 екземпляра (от състава на нумизматичната сбирка на АИМ-БАН) варира между 6·36—5·65 г. Това тегло отговаря на теглото на бронзовите монети на Филип II, т. н. „халк“.[15] Такъв период на икономически разцвет за Севт III и за неговата държава настъпил след смъртта на Александър III, когато, според сведенията на старите автори, тракийският владетел противопоставил на Лизимах значителна за своето време армия, съставена от 20,000 пехотинци и 8,000 конника.[16] Изявил се като „морален победител с цялата мощ на старата одриска държава“[17], Севт III е имал след тези стълкновения възможността да сече монети от едър номинал, отличаващи се със своеобразната художественост на представените върху тях изображения.

Продължителното сечене на монетите от този VII тип се доказва от единичните случаи на препечатване върху монети на Касандър.

Подобно на монетосеченето на Филип II, на Александър III, на Лизимах и това на Касандър е все още недостатъчно добре проучено. Така, докато в по-старите нумизматични съчинения и каталози монетите с изображението на конник и надпис ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ бяха датирани след 306 г. пр. н.е.,[18] в най-новите изследвания хронологическите граници на същите монети се поставят между 310-297 г. пр. н. е. [19] Последните именно позволяват да приемем, че препечатването на Касандровите монети с типа на тези на Севт III е станало най-вероятно в последното десетилетие на IV в. пр. н. е., когато постепенно Севтополис започва да запада.

Името на Севт III е споменато за последен път от старите автори в 313 г. пр. н.е., във връзка с помощта, оказана от тракийския владетел на въсталите срещу Лизимах западнопонтийски градове. Според изворите, станалото между тях сражение завършило с победа на Лизимах.[20] Политическото отслабване на Севтовата държава и настъпилата в нея децентрализация в края на IV в. пр. н. е. са засвидетелствувани и в известния, многократно коментиран Севтополски надпис.[21] Едноличната власт на застарелия, уморен владетел е заместена от тази на властолюбивата Береника и на нейните четирима синове. В недалечния Кабиле е управлявал Спарток. Укрилият се в храма на самотракийските богове Епимен имал също властта на династ.

Тези факти, привлекли многократно вниманието на изследвачите, противоречат на твърденията на авторите, според които „нищо в надписа не подсказва за някакъв упадък на Севтовата държава и на нейната столица“[22]. В случая, чрез това свое мнение, те явно се мъчат да обяснят откъсването на най-значителния дял на Севтовото монетосечене от неговата естествена историческа среда и прехвърлянето му към неговите наследници.

Класификацията на монетите на Севт III в седем различни групи, които последователно се следват, изключва възможността монетите от различните групи да бъдат сечени едновременно, а също така и тези от най-малък номинал да са сечени най-късно.

И тук обаче заключенията не се покриват от анализа на нумизматичния материал. Така, представеният върху монетите от т. н. IV клас венец от житни класове, в който е изписано името на Севт III, се среща и върху някои емисии бронзови монети на Лизимах.[23] Тази иконографска близост, обясняваща се с едновременната циркулация на монетите на двамата владетели, противоречи на твърдението, че Севтовите монети от този тип (IV) са били „в обръщение преди смъртта на Александър III в 323 г. пр.н.е.“[24] Присъствието на една единствена монета от този вид в находката от с. Могилово, Старозагорски окръг, заедно с няколкото десетки бронзови монети на Филип II и Александър III, може да се разглежда само като доказателство за едновременната циркулация на монетите на македонските владетели и тези на Севт III на територия, която явно е принадлежала на Севтовата държава. Освен това логично бе доказано, че значителна част от бронзовото монетосечене на Филип II, подобно на неговото златно и сребърно монетосечене, е постумно, т. е. било е сечено от неговите наследници.[25]

С други думи съставът на съкровището от с. Могилово не дава възможност да отнесем времето на неговото укриване преди 323 г. пр. н. е., т. е. преди смъртта на Александър III. До същото заключение са достигнали и издателите на известния „Инвентар на гръцките съкровища“, които датират находката от с. Могилово около 300 г. пр. н. е.[26] Доколко попадането на единствената Севтова монета в съкровището е случайно се вижда и от факта, че в една по-рано открита находка от околностите на същото село, между 150-те бронзови монети на Филип II и на Александър III не е намерена нито една монета на Севт III.[27]

Когато говорим за присъствие на Севтовите монети в монетните съкровища би следвало да посочим и използуваме не единични, подбрани като че ли по вкуса ни случаи, а всички данни, обнародвани в бюлетина на монетните находки от нашите земи. Обобщаването на тези данни показва, че бронзовите монети на Севт III засега са представени в четири монетни съкровища — две от с. Соколица (Доганджи) — открити в 1912[28] и

1934 г.[29], 1 от с. Могилово, Старозагорско[30] и 1 от с. Турия,Старозагорско[31]. Първите две находки съдържат само Севтови монети, част от които е препечатана върху монети на македонските владетели, а в останалите—основната част принадлежи на Филип II и на Александър III. С други думи споменатите находки ни насочват към две интересни наблюдения. На първо място те очертават един ограничен географски район на циркулация на Севтовите монети, който на югоизток достига недалеко от днешна Стара Загора (с. Могилово и с. Турия се намират на север от града, респективно на 9 и 18 км), а на запад,до околностите на днешния гр. Карлово. Тук двете находки от с. Соколица показват масова циркулация на Севтови монети за разлика от тази в Старозагорско, в която участието на монетите на тракийския владетел е спорадично.

С известен резерв, това би могло да покаже, че владенията на Севт III са били ориентирани по-скоро на запад, към подбалканската долина, отколкото към изток (югоизток), към днешна Стара Загора и античния Кабиле.

На второ място: съставът на находките показва, че във владенията на Севт III са циркулирали предимно монетите на македонските владетели — Филип II и Александър III или пък такива, отнасящи се към тяхното постумно монетосечене, но не и монети на Лизимах.

Това илюстрира още веднъж изказаното вече наблюдение за номиналната власт на този т. н. „тракийски“ цар във вътрешността на Тракия.[32]

В предложената нова хронология на Севтовото монетосечене най-ранни се явяват монетите от най-малък номинал. Във всяка следваща по-късна по хронология група или клас теглото, а оттук и номиналната стойност на монетите се увеличава, докато се достигне до най-късните монети, отнесени към т. н. VII клас, които са с най-голямо тегло. Една такава схематична и опростена картина на интензивно и многогодишно монетосечене противоречи на познатите исторически факти, свързани с историята на Севтовата държава. Тогава, когато изворите я представят като най-силна —между 325—313 г. пр. н. е., тя сече най-ниските по номинална стойност монети, които нямат иконографска връзка с предшествуващите ги тракийски монети. Нещо повече. Някои от представените върху монетите на Севт III изображения, като върхът на копие — при монетите от т. н. I клас и венецът от житни класове — при монетите от т.н.IV клас, свързват Севтовото монетосечене с това на Лизимах, което се датира в последното десетилете на IV в. пр. н. е. [33]

Късното датиране на Лизимаховото монетосечене поставя под съмнение цялата нова хронология на Севтовите монети, според която последните стават по-ранни от първообразните Лизимахови монети.

За да се представят фактите в приемлива светлина, би следвало да се приеме или, че Севтовите монети от малък номинал са най-късни, т. е., че те са били сечени в последните години от царуването на Севт III — в края на IV в. пр. н. е., така, както това е направено вече в някои изследвания,или пък, че на лице е по-ранна и неподозирана връзка между монетосеченето на Севт III и монетарниците на Тракийския Херсонес, в които в последното десетилетие на IV в. пр. н. е. са били сечени бронзовите Лизимахови монети.

Освен чисто нумизматичните доказателства за предатиране на цялото Севтово монетосечене, основани, както видяхме, на погрешна и непълна интерпретация на стратиграфските данни, препечатани монети и колективни находки, авторите се позовават и на някакво „религиозно табу“.[34]

През първите десетилетия на елинистическата епоха това „табу“ именно възпрепятствувало владетелите да поставят собствения си образ върху сечените от тяхно име монети.

Двамата автори виждат в монетосеченето на Севт III „силното влияние на македонските традиции", което не дава основание да се смята, че „Севт III би могъл да тръгне по нов път, т. е. да постави своя портрет върху монетите си."[35]

Всъщност мнението на двамата български изследвачи не се различава от това на румънския ни колега Окт. Илиеску, който, възразявайки на предложената от Герасимов датировка и интерпретация на монетите с образа на Севт III, твърди, че „едва ли е възможно един варварски цар (т. е. Севт III) да постави близо тридесет години преди Деметрий Полиоркет портретния си образ върху своите монети."[36]

Ако авторите на новата класификация познаваха добре развитието на античното монетосечене в нашите земи, щяха да се убедят, че заместване образа на божествата със собствения образ на владетеля не е някакъв изолиран акт от страна на Севт III, а само продължение и развитие на традициите в тракийската монетна иконография. В нея, още в началото на IV в. пр. н. е., върху лицевата страна на сребърните монети на Севт II, а малко по-късно и върху тази на бронзовите монети на Котис I се появява изображението на конник в галоп, което явно, по примера на персийските сатрапи, представя самия тракийски владетел. [37] Това тълкуване се потвърждава от друга емисия бронзови монети на Котис I, върху чиято лицева страна е представена голобрада мъжка глава с диадема — един от най-отличителните знаци на царското достойнство.[38] Всичко това показва, че още в началото на IV в. пр. н. е., по примера на персийските владетели и сатрапи, тракийските владатели възпроизвеждат собствените си изображения върху лицевата, представителна част на сечените от тях монети. Така, твърде рано, още през класическия период в развитието на античното монетно изкуство, тракийската иконография се обогатява с интересния монетен тип — този на владетеля — конник. По-късно, тази идея за царската власт, слята с божествената, се възприема от пеонския владетел Патрай, както и от тракийските владетели Севт III и Скосток. Налице са монетни емисии, сечени от името на Патрай, Севт III и Скосток, които представят и върху двете си страни образа на съответния владетел. Така, лицевата страна на тези монети е заета от образа на владетеля — гологлав или с диадема, а върху обратната — същият е представен като конник-победител. Индивидуализираните характерни черти на изображенията, представени върху част от монетните емисии на Патрай, Севт III и Скосток показват, че това са портретни образи на самите владетели, възпроизведени в духа на традициите на тракийската монетна иконография.[39]

В нейното цялостно развитие бронзовите монети на Севт III с неговия образ не са изключение, а закономерен етап.

Характерните белези в представения върху монетите портрет на Севт III— дългата брада, която обгражда лицето му и спускащите се до врата му коси, ни насочват на свой ред към други интересни наблюдения, свързани с датирането на въпросните монетни емисии.

Носенето на дълга коса и брада е тракийски обичай, който по времето на Александър III се замества постепенно от нова мода — гладко обръснати лица и ниско подстригани коси.[40] С такива физически белези е представен образът на Деметрий Полиоркет върху част от неговите монетни емисии.

Със същото гладко обръснато лице и късо подстригана коса е охарактеризиран портретният образ на пеонския владетел Патрай, както и този на тракийския владетел Скосток.[41] Сечените от името на последния тетрадрахми и драхми, подражания на тези на Лизимах, показват, че управлението на Скосток е продължило и след сърмтта на Лизимах(281 г. пр. н.е.). Едва след тази дата Скосток е имал възможността да наложи своето влияние в Енос и да използува монетарницата на този голям гръцки полис за отсичането на свои монетни емисии.[42] С други думи, сравнително точното датиране—след 281 г. пр. н.е., на част от монетосеченето на Скосток показва,че неговото управление продължава през първата четвърт на III в пр. н.е. или с други думи, че той е бил значително по млад от Севт III, който близо половин век по-рано, в 330 г. пр. н. е., е имал вече двама възмъжали сина — Ребула и Котис.[43] Възрастта дава основание за относителна представа за тази на самия Севт III, който около 330 г. пр.н.е. е бил явно мъж в зряла възраст — около 40-50 годишен. Със свойствената за възрастта си привързаност към старите тракийски традиции Севт III запазил, до смъртта си вероятно, своите дълги коса и брада и не е могъл, подобно на по-младия от него Скосток, да се приспособи към навлязлата в последните десетилетия на IV в пр. н. е. в Тракия мода — тази на късо подстриганите коси и голобради лица.

Така, един от най-характерните белези в Севтовия образ — дългите брада и коса,свързват на свой ред отсичането на монетите, върху които той е представен в по-ранна историческа епоха, предшествуваща тази на Скосток и Деметрий Полиоркет. Същите физически белези-характерният издължен нос и дългите брада и коса (за разлика от всички други изображения на безбради войни с къси коси), с които е представен един от конниците върху западния фриз на дромоса на Казанлъшката гробница, са дали основание на автора на последното пълно и всестранно изследване на стенописите на Казанлъшката гробница да приеме, че се касае за портретния образ на Севт III.[44] В същото изследване гробницата е датирана от „Севтово време".[45]

Така, изследванията на два разнородни паметника на изкуството—монументалната живопис и дребната релефна пластика, отразена в монетното изкуство, съобразени с цялостното политико-икономическо развитие на древна Тракия в края на IV — началото на III в. пр. н. е., ни довеждат до едни и същи изводи и наблюдения, които не могат да бъдат без основания игнорирани.

Нелогични, лишени от каквато и да е сериозна обосновка са и твърденията, които отнасят с почти абсолютна точност Севтовата смърт в годините 297-295 пр. н. е. След тази дата, сечени посмъртно като постумни монети, те предатират най-художествено изработените и с най-висока номинална стойност монети на Севт III, които представят и върху двете си страни образа на тракийския владетел.[46]

Нумизматиката действително познава редица случаи на постумни монети, сечени поради различни икономически или политически съображения. Те обаче възпроизвеждат типовете на оригинални монети, сечени приживе на владетелите, чиито имена са изписани върху тях. С други думи, постумните монети възпроизвеждат типовете на първообразни оригинали, от които те се различават само по известни стилови белези. Случаи на такова постумно монетосечене имаме по отношение това на Филип II, Александър III и Лизимах.

Следователно, ако определим като постумни монетите на Севт III от т. н. VII клас би следвало да приемем значителна част от тях като първобразни или оригинални, които само по стилови белези се отличават от постумните.

Друг е случаят, ако двамата автори приемат, че типовете на монетите от т. н. VII клас са чужди на Севтовото монетосечене и че Севтовият образ, и име са поставени от наследниците му с цел „да пропагандират новите управници на държавата като негови последователи".[47]

Тракийската нумизматика ни предлага и подобни примери на монети, върху които е представен образът на един починал вече владетел, с цел да се използува неговият политически авторитет. Това са бронзовите монети с образа на Котис II, около който в именителен падеж е изписано неговото име. Върху обратната страна на същите монети е гравирано обаче името на техния издател — Рескупор, представено в родителен падеж.[48]

Следователно, ако образите върху интересуващата ни група монети са на Севт III, то надписът, гравиран върху тях показва, че се касае за негови монети (първообразни или постъмни) или пък за такива, сечени от негов едноименен наследник. Такъв Севт обаче няма между четиримата синове на Береника от известния Севтополски надпис[49], нито между двамата други Севтови синове, споменати във фрагментирания надпис от Атина.[50]

И така, както се вижда от направения преглед, в последните проучвания на монетосеченето на Севт III са допуснати основни грешки, както в методите на изследване, така и в интерпретацията на нумизматичния материал. Това е довело до изводи, които не само не хармонират с познатите исторически факти, но и създават погрешна представа за тях.

ЛИТЕРАТУРА

[1] M. Cary, Histoire des rois de Thrace et ceux du Bosphore Cimmerien,éclaircie par les monnaies, Paris, 1752, p. 29

[2] Dio, XVIII, 14/2/; XIX, 73/8/; XIX, 79/9/

[3] Ал. Фол, Тракия и Балканите през ранно елинистическата епоха, С., 1975

[4] Л. Живкова. Казанлъшката гробница. С., 1974

[5] Ив. Венедиков, Т. Герасимов, Тракийското изкуство. С. 1973

[6] Т. Герасимов, Портрет на Севт III (323—311 г. пр. н. е.) върху монети-ИАИ, XIX, 1955, с. 123—128

[7] D. P. Dimitrov, K. Dimitrov, Le monnayage de Seuthès III selon les donées de Seuthopolis-IIe Congrès Intérnational de Thracologie, Bucarest 1976. Résumés des rapports et communications, p. 46

[8] Д. Димитров, К. Димитров, Проблеми на монетосеченето при тракийския цар Севт III според материали от Севтополис-МПК, 1977, кн. 3, с. 5—8

[9] K. Dimitrov, Monetary Circulation and the Mint of Seuthès III-in Seuthopolis-The Tracian City of Seuthopolis, BAR, Oxford, 1978, p. 33—42

[10] В трите посочени по-горе публикации върху монетите на Севт III от Севтополис са дадени, вероятно поради небрежност,две съвършено различни цифри на общия брой севтови монети. Така, на едно място (вж. заб.7) се посочва цифрата 790, а на друго (заб. 8—9)—843

[11] В. Герасимова-Томова, Познавали ли са траките обола на Харон-Нумизматика IV, 1972, кн. 2, с. 13—15
В. Нешева. Антична преживелица; през средновековието и в по-ново време Нумизматика, XI, 1976, кн. 3, с. 7—25

[12] Д. Димитров и К. Димитров, ц. с., с. 6

[13] Пак там, с. 6

[14] Н. Мушмов, Препечатани антични монети-ИБАД, II, 1923—1924, с. 174—186

[15] E. Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines. Deuxième partie. Déscription Historique, t. IV, Paris, 1926, p. 535

[16] Dio, XVIII, 14/2/

[17] Ал. Фол, ц. с., с. 190—191

[18] P. Naster, La collection Lucien de Hirch. Bruxelles, 1959, p. 183, N: 1104—1105

[19] M. Price, Coins of the Macedoniens. London, 1974, p. 26, pl. XII, 65

[20] Dio, XIX, 73/9/

[21] IG Bulg. III, 2—1731- с цитиране на известната литература

[22] Д. Димитров и К. Димитров, ц. с., с. 7

[23] B. V. Head, Historia Numorum, Oxford 1911^{2}, p. 285

[24] Д. Димитров и К. Димитров, ц. с. ,с. 7

[25] A. R. Bellinger, Philippi in Macedonia-MN XI, 1964, p. 47—52; G. Le Rider. Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294. Paris, 1977, p. 437

[26] An Inventory of Greec Coin Hoards, New York, 1973, § 844; ИАИ, XXX, 1967, с. 18

[27] Ibidem, §781; ИБАИ, XI, 1937, с. 316

[28] Ibidem, §846; ИБАИ, II, 1923—1924, с. 174—177

[29] Ibidem, §847; ИБАИ, XI, 1937, с. 317

[30] Ibidem, §844; ИАИ, XXX, 1967, с. 188

[31] Ibidem, §845; ИАИ, XVIII, 1952, с. 404

[32] Й. Юрукова, Тракия през IV—III в. пр. н. е. в светлината на някои монетни находки-Векове, II, 1973, кн. 2, с. 12—20

[33] G. Le Rider, Numismatique grecque. Conférences. École Pratique des Hautes Études. 1969/1970, p. 267

[34] Д. Димитров, К. Димитров, ц. с., с. 7

[35] Пак там, с. 7

[36] Oct. Iliescu, Trois monnaies de Seuthès III-Thraco-Dacica, Bucarest, 1976, p. 167

[37] Й. Юрукова, Първият монетен тип с изображението на конник в Тракия и неговото разпространение-Изкуство, XXV, 1975, кн. 3/4, с. 39 и сл.

[38] Y. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, Oxford, 1976, p. 17

[39] J. Jurukova, Représentations de portraits de souverains thraces et péoniens-In: La monnaie miroir des rois, Paris, 1978, p. 37—45

[40] G. Kazarov, Beträge zur Kulturgeschichte der Thraker-Zur Kunde der Balkanhalbisel II. Quellen und Forschungen 5, Sarajevo 1916, p. 109

[41] J. Jurukova, Représentations, p. 37—45

[42] J. Jurukova, Contribution à la numismatique thrace: les monnaies de Skostokes-In: Studia in honorem Veselini Besevliev, S., 1978, p. 344—349

[43] IG II^{2}I, 349

[44] Л. Живкова, ц. с., с. 118; дет. на изображението 17

[45] Пак там, с. 118

[46] Д. Димитров и К. Димитров, ц. с., с. 7

[47] Пак там, с. 7

[48] J. Jouroukova, Les monnaies rares des rois thraces du Is. av. n. e. — Primus Congressus Studiorum Thracicorum, Thracia III, Serdicae, 1974, p. 273—279

[49] IG Bulg. III, 2—1731

[50] IG II^{2} I, 349

LE MONNAYAGE DE SEUTHES III

Y. Youroukova

Résume

Dans l'article, l'auteur traite de nouveau la question du riche et intéressant monnayage du roi thrace Seuthès III, sur le fond de la situation historique et économique concrète.

L'auteur insiste sur quelques questions essentielles- les monnaies contremarqueés de Seuthès III; la circulation des monnaies de Seuthès III en Thrace; les valeurs nominales; le lien entre les types monétaires de Seuthès III et ceux des autres rois thraces.

L'anteur fait part de la tentative de certains auteurs d'utiliser les données stratigraphiques des fouilles de Seuthopolis pour déterminer la chronologie des différentes émissions monetaires. L'auteur mentionne le fait que lés monnaies de Seuthès III sur lesquelles est représenté son portrait ont été trouvées dans différents monuments funéraires les tombeaux à coupole et les tombeaux en briques construits secondairement.

La supposition que les monnaies avec le portrait de Seuthès III sont posthumes a été rejetée, à partir des données de tous les cas de monnayage analogue, connus dans la numismatique antique.

Pour son argumentation, l'auteur s'appuie sur les données des sources écrites, ainsi que celles tirées de la célèbre inscription de Seuthopolis.

Tout cela donne des raisons à l'auteur de rejeter comme faiblement argumentées les tentatives de nouvelle datation des monnaies de Seuthès III, sur lesquelles est représenté son portrait.

ЛИЛИЯТА – ДЕКОРАТИВЕН МОТИВ И ЕМБЛЕМА ВЪРХУ ВИЗАНТИЙСКИ И БЪЛГАРСКИ МОНЕТИ

Здравка Христова

Стилизираното изображение на лилията, наричано обикновено „лилиев цвят“, има малко графични прилики с истинската лилия. То се използува като декоративен мотив или емблема (в някои случаи — и за двете едновременно) от почти всички цивилизации на древния и новия свят.

Най-ранните примери на лилиеви изображения се срещат върху асирийски барелиефи III хилядолетие пр.н.е. Тук се украсяват тиари, колиета, скиптри и служат вече не само за декорация,а и като инсигнии на царската власт.[1] Подобна роля лилията играе и в древния Египет, където тази стилизирана фигура, освен като белег на божествената и царската власт— елемент на украса на скиптри и диадеми, става и емблема на южните провинции (на северните е папирусът) като символ на плодородие , щастие и благоденствие.[2]

Постпенно графичното изображение на лилията получава все по-широко разпространение. Първоначално тя се представя, макар и в относително непостоянна форма, върху някои гръцки монети, както и върху голям брой римски монети. При римските монети от републиканската епоха лилията е белег на отделни монетни магистрати,а при тези от императорската — символ на надеждата.[3] По-късно лилиевият цвят в приблизително постоянна и близка до действителната форма, се появява и върху галските монети, където играе ролята не само на орнамент, но има и определено символично съдържание, свързано с царската власт.

През ранното Средновековие изображението на лилията бързо навлиза в християнското изкуство, което му придава нов смисъл и значение — невинност,чистота. Изхождайки вероятно от старозаветния стих „Ego flos campi et lilium convalium“[4], който обстойно и многократно се коментира от църковните писатели— от Йероним (331/340-420) до Бернард (1091-1153), християнските художници започват да изобразяват Христос сред разцъфнали лилии. С развитието на култа към Богородица, с която се свързва един друг стих от Песен на песните (Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter lilias)[5], лилията става един от предпочитаните символи за девствеността, чистотата и непорочността на Христовата майка. За това свидетелствуват множество монети, сечени през XI и XII в., както и някои печати на духовни лица и манастири, върху които е изобразена Богородица, държаща в дясната си ръка лилев цвят.[6]

Паралелно с утвърждаването ѝ като един от символите на християнското изкуство, от XII в. нататък лилията започва да изпълнява и други функции. В отделни случаи тя се превръща в хералдичен знак, който се разпространява из цяла Западна Европа, като се употребява не само от богати феодални родове и крале (напр. от френските владетели — като белег на царско величие и християнско благочестие)[7], но навлиза и в гербовете на множество дребни и средни благородници.[8] За разширяване географските граници на лилиевото разпространение допринася особено Четвъртият кръстоносен поход (1202-1204), който завършва със завладяването на Константинопол и с основаването на Латинската империя. Вероятно по това време стилизираното лилиево изображение се появява за първи път във византийското монетосечене, като украсява монетите на Никейския император Теодор I Ласкарис (1204-1222)[9]. Въз основа на този факт мнозина учени смятат, че византийците възприемат от кръстоносците лилията като символ[10]. Това схващане обаче е малко вероятно. На фона на конкретната историческа обстановка — падането на Цариград в ръцете на кръстоносците — трудно е да се приеме, че Теодор I Ласкарис би възприел от враговете на Византия какъвто и да е политически или религиозен символ. Този далновиден владетел си поставя за цел да сплоти източните ромейски области, да изгони поробителите и да превърне Византия в едннонационална елинска държава[11]. За целта Теодор I Ласкарис въздига в обединителен център на новото царство старославянския град Никея, която има за свой патрон св. Трифон. Всяка година около празника на този светец лилиите (на гр. кринове) разцъфтяват и обкичват с естествена украса града[12]. Оттук именно Теодор I Ласкарис взаимствува лилията, поставя я върху своите монети и я превръща в религиозно-политически символ. Следователно, изображението на лилията върху византийските монети има локален произход, свързан с политическия център Никея. Ето защо лилията, която трайно се свързва с династията Ласкарис и се превръща в неин хералдичен белег[13], е наречена съвсем основателно от големия нумизмат Н. Своронос „Ласкарисов крин“ (κρίνον Λασκαρᾶιον)[14].

В началото лилиевото изображение навлиза доста „предпазливо“ във византийското монетосечене и върху сребърните монети на Теодор I Ласкарис не се свързва с образа на св. Трифон. Върху лицевата страна на тези монети се изобразява Христос на трон, който е украсен от двете страни с лилиеви цветове, а върху обратната — образите на императора и неговия покровител св. Теодор Тирон.[15]

След смъртта на Теодор I Ласкарис, наречен от съвременниците си „родоначалник на нацията“, и „нов Мойсей“[16], на престола се възкачва неговият зет Йоан I Дука Ватаци (1222—1254), който успешно продължил делото на своя предшественник. Този голям пълководец и политик, вещ стопановед и финансист запазва лилията като емблема на династията и символ на победното Никейско царство. Сечените от Йоан I сребърни монети с изображение на лилия се подразделят на две групи. Към първата спадат онези, чиято лицева страна показва Богородица с младенеца, седнала на трон, украсен с лилии[17] (обр. 1). Втората група монети се характеризира с изображението на Христос, седнал на трон, който е украсен също с лилиеви цветове[18]. Върху обратната страна и на двата вида монети са показани император Йоан I и Христос.

Приемникът на Йоан I, синът му Теодор II Ласкарис (1254—1258) доразвива и обогатява хералдиката на династията. В Никея той въздига великолепен храм в чест на загиналия тук християнски мъченик св. Трифон. В израз на привързаност към този светец, почитан от местните жители като патрон на града, Теодор II започва да го изобразява върху своите монети. Затова през тази епоха се забелязва значително по-голямо разнообразие в сечените монети, от които са запазени няколко характерни типа. Върху лицевата страна на първия от тях е представен Христос на трон, а върху об-

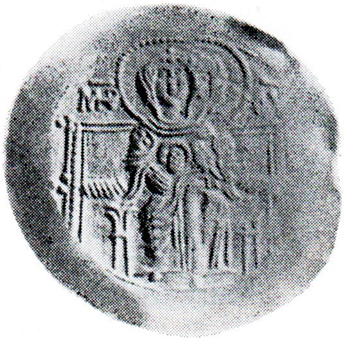

Обр. 1 Сребърна монета на Йоан I Дука Ватаци

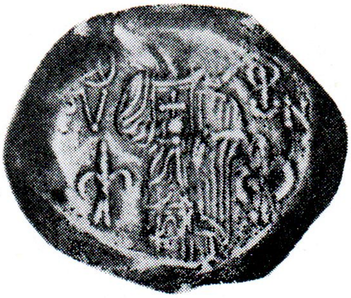

Обр. 2 Сребърна монета на Теодор II Ласкарис

ратната — Теодор II и св. Трифон. Между двамата е представена лилия[19]. При втория вид, върху лицевата страна е изобразен св. Трифон, държащ кръст в дясната си ръка и обграден от лилиеви цветове (обр. 2), а върху обратната страна — императорът[20]. Третият тип монети имат на лицевата си страна изобразена единствено стилизираната фигура на лилия (обр. 3), а върху обратната — Теодор II[21].

Преждевременната смърт на Теодор II Ласкарис му попречила да увенчае с успех делото на своите предци. Неговият малолетен син Йоан II става лесна плячка на придворните интриги и властта попада в ръцете на способния и амбициозен пълководец Михаил VIII Палеолог (1259-1282). Последният продължава традицията на никейските императори и също представя върху своите монети стилизираното изображение на лилията. Тя обаче няма вече онзи религиозен смисъл, характерен за монетосеченето на династията на Ласкарис, а се превръща в изключително политически символ за законността на новата династия и в емблема на победата над кръстоносците.[22] Затова върху някои от монетите на Михаил VIII, върху лицевата страна е представен св. Трифон, а върху обратната — императорът и Богородица, която му поднася короната[23].

След утвърждаването си като основен мотив в хералдиката на Ласкарисовата династия, лилията постепенно „пуска“ корени и в земите на българските владетели. Последното се обяснява преди всичко с контактите между българските царе и никейските императори — Иван Асен II (1218-1241) се сродява с никейците, като дава дъщеря си Елена за съпруга на Теодор II Ласкарис (1235 г.); родената от този брак византийска принцеса Ирина става съпруга на българския цар Константин Асен (1257-1277), който след смъртта ѝ се оженва за племенницата на византийския император Михаил VIII Палеолог и т. н.[24]. В резултат на тези тесни династически връзки, през втората половина на XIII в. в българския царски двор се засилва византийското влияние. Една от многобройните му прояви (освен взаимстването на редица иконографски типове и др.) е пренасянето на лилиевото изображение върху някои монети на Константин Асен. За разлика обаче от византийските първообрази (монетите на Теодор I, Теодор II и Михаил VIII), при които стилизираната фигура на лилията има определено символично съдържание, лилиевото изображение върху някои монетни емисии от времето на Константин Асен служи само като украшение на царския трон[25].

Близо един век по-късно лилията от-

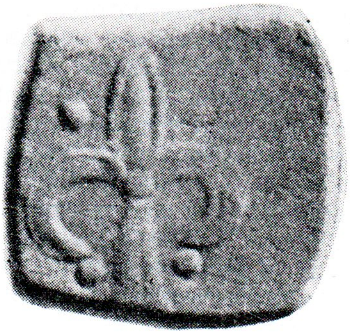

Обр. 3 Медна монета на Теодор II Ласкарис

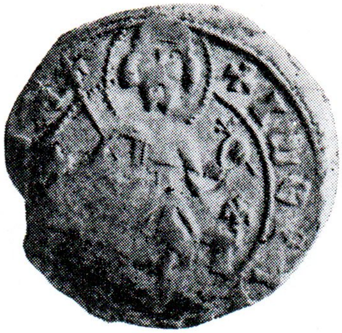

Обр. 5 Сребърна монета на Стефан Милутин

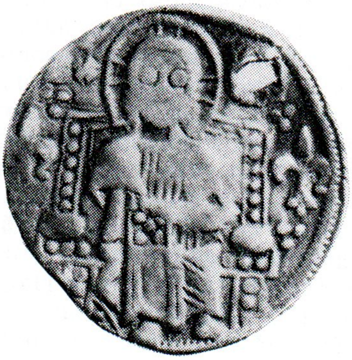

Обр. 4 Сребърна монета на Иван Страцимир

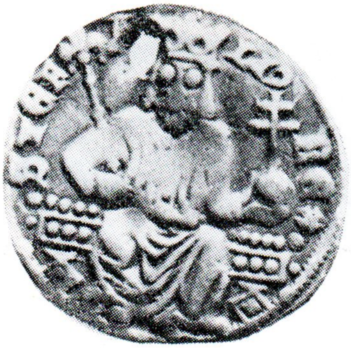

Обр. 6 Сребърна монета на Стефан Милутин

ново се появява в средновековното българско монетосечене върху паричните знаци на цар Иван Срацимир (1360-1396) (обр. 4). Предвид пленничеството на този български владетел в Хърватско (1365-1369) и завладяването на Видинското царство от унгарския крал Лудвиг I[26], някои учени правилно отбелязват, че Срацимировите монети са изработени по западен маниер[27]. Грубият рисунък на основните образи действително твърде много напомня някои унгарски монети и най-вече тези на сръбския цар Стефан Урош IV (1355-1367)[28]. Това обаче едва ли може да бъде достатъчно основание, за да се смята, че лилията като декоративен мотив в българското монетосечене се появява в резултат единствено на засилилото се западно влияние. Много по-правдиво е да се предположи, че лилиевото изображение върху някои монети на Иван Срацимир се дължи на двустранно въздействие—на традиционно силните византийски традиции в българското изкуство, както и на зачестилите контакти със сръбски и унгарски владетели (обр. 5, обр. 6).

Краткият исторически обзор проследява времепоявата, формирането и утвърждаването на стилизираната лилиева фигура като емблема на някои византийски императори, усвояването и разпространението ѝ като декоративен мотив в монетните емисии на българските царе, както и нейната действителна връзка с патрона на древния град Никея—християнския мъченик св. Трифон и цъфтящите на неговия празник лилии.

ЛИТЕРАТУРА

[1] M. Pastoureau, La fleur de lis emblème royal,symbole Màrial ou thème graphique? — La monnaie miroir des rois, Paris, 1978, p. 252.

[2] Ibidem; H. Leclercq, Fleurs de lis — Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, t. V, p. 2, Paris, 1923, col. 1700.

[3] M. Pastoureau, op. cit., p. 252.

[4] „Аз съм полско цвете и лилия на долините" (Песен на песните 2:1)

[5] „Каквото е лилията между тръните, това е моята приятелка между лилиите" (Песен на песните 2:2).

[6] G. Demay, Inventaire des sceaux de la Picardie, Paris, 1877, № 1153; G. Braun von Stumm, L'origine de la fleur de lis des rois de France — RN 13, 1951, p. 43—58; M. Pastoureau, op. cit., p. 253.

[7] A. Coulon, Inventaire des sceaux de la Bourgogne, Paris, 1912, № 42, M. Dhénin et P. Gendre, Denier inédit de Lothaire (954—986) frappé à Laon — Bulletin de la Societé francaise de numismatique, XXIX, № 5, 1974, p. 557—561.

[8] M. Pastoureau, op. cit., p. 256—257.

[9] W. Wroth, Catalogue of the Coins of the vandals, ostrogoths and lombards and of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum, London, 1911, p. LXXI, pl. XXVIII, No 1.

[10] V. Laurent, L'Emblème du lis dans la numismatique byzantine: son origene — Centennial Publication of the American Numismatic Society, 1958, p. 422.

[11] Ф. И. Успенский, История Византийской империи, т. III, М.—Л., 1948, с. 538, 543, сл.

[12] V. Laurent, op. cit., p. 424.

[13] Ibidem.

[14] N. Svoronos, Βυζαντινα νομισματικα Λητήματα. — JIAN, II, 1899, p. 392.

[15] W.Wroth, op. cit., p. 206, pl.XXVIII, No 1.

[16] Ф. И. Успенский, пос. съч., с. 553.

[17] W. Wroth, op. cit., pl. XXX, No 2; M. Hendy, Coinage and Money in the byzantine Empire 1081—1261 — Dumbarton Oaks studies, XII, 1969, pl. 32, No 7.

[18] W.Wroth, op. cit., pl. XXX, No 4, 5.

[19] M.Hendy, op. cit., pl. 35, No 1, 2.

[20] Ibid., pl. 35, No 4, 5, 7, 8.

[21] Ibid., pl. 35, No 14.

[22] V. Laurent, op. cit., p. 426.

[23] M. Hendy, op. cit., pl. 36, No 3.

[24] В. Н. Златарски, История на българската държава през средните векове, т. III, С., 1972, с. 382—383, 477, 523.

[25] T. Bertelé, Monete sigili di Anna Savoia, imperatrice die Bizanzio, Roma, 1936, tabl. IV, 2, 3, 4, 5.

[26] История на България, т. I, БАН, 1961, с. 229.

[27] Н. Мушмов, Монетите и печатите на българските царе, С., 1924, с. 26, 39, 135.

[28] Там, с. 135—136, обр. 175—177; S. Ljubic, Opis jugoslovenskih novaca, Zagreb, 1875, табл. II, 23, 24; табл. III, 1, 2; табл. V, 1, 2; табл. VI, 11, 12, 13.

LE LYS-MOTIF DECORATIF ET SYMBOLE SUR LES MONNAIES BYZANTINES ET BULGARES

Z. HRISTOVA

(Résume)

Le lys est utilisé comme motif décoratif ou symbole par presque toutes les civilisations du monde antique et moderne.

Dans le monnayage byzantin, le lys apparaît sur les monnaies de l'empereur de Nicée, Théodore I Lascaris qui le transforme en symbole religieux et politique. Le lys est étroitement lié à la dynastie Lascaris et devient son emblème héraldique.

Le lys est aussi représenté sur les monnaies des souverains bulgares.

Sur les émissions monétaires de Konstantin Assène, le lys est utilisé seulement comme décoration du trône royal.

Plus tard, le lys apparaît de nouveau sur les monnaies bulgares du moyen âge, émises par le roi Ivan Stratzimir.

ОРДЕНСКИТЕ ОТЛИЧИЯ НА НАЙДЕН ГЕРОВ

Валентин Радев

Името на Найден Геров е широко известно в страната.Той е филолог, педагог, борец за независима българска църква, общественик. Роден в Копривщица на 23 февруари 1823 г., Геров завършва с успех Ришельовския лицей в Одеса. Завърнал се в родината си през 1846 г. (той е първият висшист, завърнал се в България) Найден Геров поема трудния път на народен просветител. Неговата дейност протича в Пловдив — център на елинизма. Тук той израства и се налага като борец за български език, за независима българска църква. Негови ученици са Йоаким Груев,Христо Данов и др.От 1857г. Найден Геров е назначен за първи вице-консул на Русия в Пловдив. На тази служба той остава до обявяването на Руско-турската война през 1877 г. През време на войната Н. Геров подпомага княз Черкаски, завеждащ гражданските дела към руската армия.

На 21 ноември 1877 г., с указ на император Александър II за „усърдие и ревностна служба“, проявена като първи губернатор на град Свищов Найден Геров е награден с орден „Св. Владимир“ III степен.

Орден „Св. Владимир“ е учреден през 1782 г. Той е в 4 стпени и представя изработен от злато кръст, покрит с червен емайл.Върху лицевата страна е гравиран вензелът на патрона „V“, а върху обратната—датата на учредяването на ордена. Кръстът се носи от червена лента с черна ивица по края. Найден Геров е получил ордена си с грамота № 2714 в Петербург на 15. II. 1878 г.[1] Наред с този висок орден Н. Геров е носител и на други високи руски орденски отличия. Така, като вицеконсул в Пловдив той е бил награден през 1861 г. с орден „Св. Станислав“ III степен.[2] Както и с орден „Св. Анна“ II степен през 1875 г.[3] Орденът „Св Станислав“ е учреден през 1765 г. първоначално с 4, а по-късно с 3 степени. Орденът представя златен кръст с осем върха, завършващи с топчета. Покрит е с червен емайл. Между раменете на кръста има двуглави орли. Върху лицето, сред зелени лаврови клонки, е гравиран вензелът на ордена „SS“. Носещата лента е червена с двойна бяла ивица по края.

Орденът „Св. Анна“, е учреден през 1735 г. Отначало е в 3, а по-късно в 4 степени. Орденът също представя златен кръст, покрит с червен емайл. Между раменете на кръста има растителни орнаменти. Върху лицевата му страна , в цял ръст, е изобразена св. Анна, а върху обратната са гравирани орденските инициали „AJPF“. Лентата е червена с жълта ивица по края.

За активно участие в Кримската война Найден Геров е награден със златен медал с надпис „за усердие“,който се носи от владимировска лента и се окачва на петлица.[4] Медалът е учреден от император Николай I. Върху лицето е изписан надпис: за усердiе, а върху обратната страна е представен самият император. Медалът е в 4 степени— две златни и две сребърни. Първата златна степен се носи на шия.

След освбождението на страната ни

от турско робство Найден Геров се оттегля от активния политически живот. Той се отдава на книжовна дейност — работи върху своя труд — Речник на българския език. Активната му политическа дейност започва след падането на правителството на Стамболов, когато България поема курс за подобряване отношенията си с Русия. Тогава Геров застава начело на делегация, която заминава за Петербург. Тук неговата дипломатическа дейност е отново високо оценена, за което той е награден с висок и твърде рядък орден — „Бухарска звезда“ златна, II стпен.[5] Това е първият орден на Бухарското емирство, учреден най-вероятно през 1881 г. Пръв негов носител става самият император Александър II. До 1893 г. орденът е раздаван твърде рядко — емирът се е опасявал от религиозния фанатизъм на своето духовенство. По-масово орденът се използува от емир Абдул Ахад, който в 1893 г. раздава в Москва и Петербург над 150 ордена. От дневника на емира съдим, че орденът „Бухарска звезда“, е имал 8 степени—две висши — златна с елмази и златна с брилянти, 3 златни и 3 сребърни. Формата на орденския знак е заимствувана от звездите на руските ордени „Станислав“ и „Анна“ или от персийския орден „Лъв и слънце“. Затова бухарският орден няма носеща лента. Орден „Бухарска звезда“ е едноличева осмоъгълна лъчиста звезда. На емайлиран в синьо медальон е изобразен полумесец, около който в кръг е изписано: „Награда на столицата на Благородна Бухара“ и дата. При някои ордени датата е на възцаряването на емира, а при други — датата на награждаването. Ферманът за награждаване на Найден Геров има № 235 и е издаден на 22 май 1896 г.

Само четири години след това, на 9 октомври 1900 г. Найден Геров умира. Умира радетелят на руско-българската дружба, носител на златен медал „За усердіе“, кавалер на високите руски ордени: „Св. Станислав“, „Св. Анна“, „Св. Владимир“ и притежател на редкия орден „Бухарска звезда“.

ЛИТЕРАТУРА

[1] БИА, ф. 22, а. е. 2, л. 61

[2] в. Цариградски вестник, XII, бр. 39/23. IX. 1861 г,, с. 4, кол IV

[3] в. Ден, I, бр. 14/12. V. 1875 г., с. 7, кол I

[4] БИА, ф. 22, а. е. 2, л. 77—78, графа X

[5] БИА, ф. 22, а. е. 2, л. 75 а

LES DISTINCTIONS HONORIFIQUES DE NAIDEN GUEROV

V. RADEV

Résume

L'auteur étudie les distinctions honorifiques recues par Naiden Guérov de l'Etat royal de Russie: la médaille d'or „Pour le zèle“, les grandes décorations russes- “St. Stanislav“, ’’Sainte Anna“, „St. Vladimir“ et la rare distinction- „Etoile de Bouchara“.

ПЕТЪР ДИМКОВ И БЪЛГАРСКИТЕ СТАРИНИ

Харалампи Попанастасов

Напоследък в нашия печат бе разказано с подробност за живота и дейността на известния природолечител Петър Димков. Би било добре да изтъкнем още някои и други страни около неговата интересна личност.

Петър Димков е роден на 2 април 1886 г. в София. Той е петият от шестте деца на свещеник хаджи Иван Хаджидимков и Екатерина, по баща също Димкова. И двете фамилии са от Горно-Броди, Серско, известен център на Македоно-одринското революционно движение.

Дядото на Петър Димков — хаджи Димко Хаджииванов — е имал голям авторитет пред Санданското управление. Той е бил прочут в целия Пирински край. Въпреки че хаджи Димко е бил жител на Горно-Броди, той е бил избран за председател на българската община в Серес.

Бащата на Петър Димков — свещеникът хаджи Иван Хаджидимков (брат на Димо Хаджидимов) — заради участие в националноосвободителното движение е бил непрекъснато гонен, заплашван, бит и затварян по занданите. Осъден на смърт,той успял да избяга в Атонския манастир, където, в продължение на три години се укривал. Сетне променил името си — Димов в Димков и заедно със семейството си през Кавала и Цариград достигнал до София.

Майката на Петър Димков — Екатерина, е сестра на прочутите братя-изобретатели Димкови, оценени високо в една посмъртно отпечатана статия на П. К. Яворов.

Екатерина Димкова, наследила всеотдайността на баща си, е имала неудържимия стремеж да вдъхва кураж на цялото българско население около нея. Тя и съпругата на най-големия ѝ брат — Иванка Димкова (най-верната ятачка на Гоце Делчев), поощрявали жените да носят под сетрета та си малки сопи, готови за бой. Екатерина Димкова не остава безучастна и по време на национално-освободителната борба. Нейният дом се превръща в най-сигурно убежище за всички дейци, решили да дадат живота си за родината. Там ставали събрания, на които присъствувала и тя. Шиела дрехи, прала бельото им, лекувала болни и ранени, вдъхвала им кураж. Един от братята на Екатерина — инженер Никола Димков, спасява редица ценни документи от съдебния процес на Васил Левски. Той е и авторът на проекто-устава за създаване на световна политическа организация — днешната ООН.

По-големият брат на Петър Димков — Димитър, е роден в София в 1884 година. След като свършил четвърти гимназиален клас, той бил изпратен да следва Одеската духовна академия, където се свързал с Йосиф Висарионович Сталин. Преди да завърши последния клас на семинарията Димитър бил изключен от нея завинаги заради участието му в нелегална група за борба със самодържавието.

В такава будна семейна среда Петър Димков израства и се възпитава. През 1899 г. той заминава за Петербург,където завършва Павловското военно училище. През 1909 г. той е офицер в двадесет и пети Драгомански полк в Цариброд.

Настъпват войните. Петър Димков участвува в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война. Няколко пъти е бил раняван. Кавалер е на Ордена за храброст.

През време на Балканската война, когато холерата косеше войнишките редици, Петър Димков, благодарение на своите знания по народна медицина — наследство от майка му, се мъчел да предпази превантивно войниците. Постоянно им давал кафе, чай, чесън и лимотозу и така успял да предотврати епидемията.

Наред с тези свои дарби на природолечител, Петър Димков е проявявал и определен интерес към съхраняване на паметниците на нашето минало. Когато войниците му попадат на голяма находка от около 2000 римски императорски денари, в близост до която били намерени оброчни плочки с изображение на тракийски конник, той се обръща за съдействие към сътрудниците на Народния археологически музей в София. На мястото на намерените старини била изпратена комисия начело с младия, но обещаващ вече изследвач на античността Г. Кацаров. Част от намерените паметници била препратена към сбирките на Археологическия музей. Пред комисията, съставена от историци и археолози, Петър Димков изказал своите убеждения, че задачата на всеки българин е да съхранява ревностно паметниците, а тази на музеите е да ги превръща в обществено достояние.

По-късно тази своя привързаност към културните ценности на миналото Петър Димков проявява и във Варна — по отношение на т. н. „Аспарухов вал“. Неговото запазване той отстоява упорито пред местните власти. Със същата ревност той подкрепя сформирането на музея „Владислав Варненчик“. Преместен в Карлово, той се бори за спасяване на родната къща на великия син на българския народ — Апостола на свободата Васил Левски, която, по решение на местните власти, подлежала на събаряне. Димков не се поддал на влияние и заплахи дори и тогава, когато представителите на Карловската община поискали от военния министър разжалването и предаването на съд на неспокойния и твърд офицер, който им пречел в разрушаването на една „овехтяла“ съборетина. По-късно П. Димков станал един от инициаторите за реставрацията на къщата на Левски и за по-сетнешното ѝ превръщане в музей.

Това отношение на Димков към запазване и съхраняване на историческите паметници, към превръщането им в обществена собственост и достояние разкрива още една непозната страна от богатата природа на прочутия природолечител.

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНИ МОНЕТИ, ПУСНАТИ В ОБРЪЩЕНИЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА БАНКА ПРЕЗ 1975–1978 Г.

Георги Ликов

Българският олимпийски комитет през октомври 1973 г. излиза с предложение пред Министерския съвет на НРБ за насичане на възпоменателна монета по случай провеждения в България Десети олимпийски конгрес-Варна, 1973 г.

Министерският съвет, с Разпореждане 47 от 12. II. 1975 г., дава съгласието си за насичане и пускане в обръщение на възпоменателна монета — Десети олимпийски конгрес—Варна 1973.

От 1 юли 1976 г. Българска народна банка пуска в обръщение възпоменателната монета, която е в два варианта, с номинална стойност 10 лева. На едната страна на монетата е възпроизведен типът на антична монета, издадена през III в. във Филипопол, по повод на Кендризийските игри. Под него са изобразени петте олимпийски кръга, а под тях — Варна. Наоколо е изписан надписът —Десети олимпийски конгрес—1973.

В средата,върху обратната страна на монетата е представен държавният герб на НРБ, заобиколен от надписа Народна република България. Под герба е посочена номиналната стойност на монетата 10 лева, а вляво от нея— годината на издаването — 1975.

Монетата е произведена в тираж 100 000 бр., при което по околния ръб на 50 000 бр. е гравиран надписът—

Спортът за един мирен свят, а на останалите 50 000 бр. е изписан на латински олимпийският девиз — CITIUS, ALTIUS, FORTIUS (по-бързо, по-високо, по-силно).

Монетата е насечена от сребърно-медна сплав при съотношение на металите 900/1000 сребро и 100/1000 мед. Тя е с диаметър 40 мм и тегло 30 г. Проектът на монетата е дело на Стефан Ненов — художник и Георги Чапкънов — скулптор, а насичането е осъществено от Монетния двор,София.

Министерският съвет на НРБ с Решение № 337 от 31 май 1973 г. разрешава да бъдат произведени и пуснати в обръщение възпоменателни монети през 1976 г. по случай 100-годишнината от обявяването на Априлското въстание.

Насичат се и се пускат в обръщение серия от три монети:

а) Сребърна монета с номинална стойност от 5 лева.

Върху лицевата страна на монетата е изобразена в цял ръст Райна Княгиня. Вляво от нея е изписана годината 1876, а кръговият надпис гласи: Априлско въстание — сто години.

Върху обратната страна на монетата е гравиран държавният герб на НРБ. Под него е изписана годината на отсичането — 1976 и номиналната стойност — 5 лева. Наоколо е изписан надписът — Народна република България.

По монетния ръб четем: Да живей, да живей България.

Монетата е отсечена от сребърно-медна сплав при съотношение на металите 500/1000 сребро, 400/1000 мед, 50/1000 цинк и 50/1000 никел. Тя е с диаметър 36 мм и тегло 20,5 грама. Насечена е в тираж 200 000 бр.

б) Медно-никелова монета с номинална стойност 2 лева.

Върху лицевата страна на монетата е представено изображение на Боримечката с черешовото топче. Вляво е изписана годината — 1876, а наоколо надписът — Априлско въстание — сто години.

Върху обратната страна на монетата е изобразен лавров венец, обграждащ надписа Вечна слава. Под него е посочена годината на издаването — 1976 и номиналната стойност—2 лева. Наоколо се чете надписът — Народна република България. Страничният ръб на монетата е назъбен.

Монетата е отсечена от медно-никелова сплав. Тя е с диаметър 30 мм и тегло 11 г. Насечена е в тираж 300 000 бр.

в) Медна монета с номинална стойност 1 лев.

Върху лицевата страна на монетата са изобразени кръстосани нож и револвер. Над тях е гравиран надписът Свобода или смърт, а под тях годината 1876. Наоколо четем — Априлско въстание — сто години.

Върху обратната страна на монетата е изобразен лъв, а под него е изписана годината на издаването — 1976 и номиналната стойност 1 лев. Наоколо е гравиран надписът — Народна република България.

Върху страничния монетен ръб е изписано — Бунт, бунт на оръжие.

Монетата е отсечена от медна сплав— 900/1000 мед. Тя е с диаметър 27 мм и тегло 8 г. Пусната е в тираж 300 000 бр.

Моделите на монетите са изработени от Стефан Ненов — художник, Георги Чапкънов — скулптор и Димитър Тошев — гравьор. Насичането на монетата е осъществено в Монетния двор, София.

По случай сто години от героичния подвиг на поета — революционер Христо Ботев, Българска народна банка пусна в обръщение сребърна възпоменателна монета с образа на поета, с номинална стойност от 5 лева. Пускането в обръщение на възпоменателната сребърна монета е съгласно Решение 337 от 31 май 1973 г. на Министерския съвет. То бе осъществено на 2 юни 1976 г.

Върху лицевата страна на монетата е представен ликът на Христо Ботев. Вдясно от него в полукръг са изписани годината на раждането и годината на гибелта на поета-революционер — 1848-1876. Под тях е възпроизведен неговият подпис. Върху обратната страна на монетата е изобразен държавният герб на НРБ, а около него надписът Народна република България. Под герба е означена номиналната стойност на монетата — 5 лева, а вляво от нея — годината на издаването на монетата 1976. Върху монетния ръб четем: Тоз, който падне в бой за свобода,той не умира.

Монетата е отсечена в тираж 200 000 бр. Тя е от сребърно-медна сплав със съотношение на металите 900/1000 сребро и 100/1000 мед. Диаметърът ѝ е 36 мм, а теглото— 20,5 г. Проектът на монетата е дело на художничката Лиляна Маринова и на скулптура Сава Цоновски. Насичането ѝ е осъществено в Монетния двор, София.

През август 1977г.вСофия се проведоха Световните студентски летни игри. Министерският съвет на НРБ с писмо 05-2 от 7. I. 1977 г. дава съгласието си да бъде отсечена и пусната в обръщение възпоменателна монета за Световните студентски летни игри — Универсиада 1977, София, с номинална стойност 50 стотинки. Върху лицевата страна на монетата вляво е гравиран надписът — Универсиада София, 1977. В дясната половина е представен наляво бегач в цял ръст.В дясната си ръка той носи пламтяща факла.

Върху обратната стрна на монетата е гравиран държавният герб на НРБ. В средата е изписана цифрата 50 с растер, а под нея — думата стотинки. Най-отдолу е поставена годината на емисията — 1977. Обрезът на монетата е с рифел,т. е. тя е с назъбен страничен ръб.

Монетата е от медно-никелова сплав-„нойзилбер“. Диаметърът ѝ е 23 мм, а теглото — 4 г. Насечена е в тираж 2 000 000 бр.

Монетата е пусната в обръщение на 1 август 1977 г. Тя е изработена по проект на Стефан Ненов — художник и на Георги Чапкънов— скулптор. Насичането е осъществено в Монетния двор, София.

С Решение на Министерския съвет на НРБ № 337 от 31 май 1973 г. е одобрено да се произведе и пусне в обръщение през 1977 г. възпоменателна монета по случай 150 години от рождението на бележития възрожденец, поет-публицист и общественик Петко Рачов Славейков.

На 21 ноември 1977 година Българска народна банка пуска в обръщение като законно платежно средство възпоменателната монета с образа на Петко Р. Славейков.

Върху лицевета страна на монетата е представен образът на Петко Р. Славейков.Над него е изписано името— Петко Р. Славейков, а отдолу са гравирани годините на неговото раждане и смърт — 1827-1895.

Върху обратната страна на монетата е гравиран държавният герб на НРБ. Над него в полукръг е изписан надписът Народна република България.Под герба хоризонтално в един ред са изписани годината на емисията—1977,както и номиналната стойност на самата монета — 5 лева. Най-отдолу е гравиран орнамент, изобразяващ лавров венец с пресичащи се пачи пера — писци. Околната повърхност (гурта) на монетата е гладка.

Монетата е произведена в тираж 200 000 бр. от сребърно-медна сплав при съотношение на металите 500/1000 сребро, 400/1000 мед, 50/1000 цинк и 50/1000 никел.Тя е с диаметър 36 мм и тегло 20,5 г.

Проектът на монетата е дело на художника Милислав Еленков. Насичането ѝ е осъществено от Монетния двор, София.

По случай 100 години от рождението на Пейо К. Яворов и на основание Решение на Министерския съвет на НРБ № 05-6 от 8 февруари 1977 г., е насечена сребърна възпоменателна монета с номинална стойност от 5 лева.

Върху лицевата страна на монетата е

Окръжен Народен музей

изобразен ликът на Пейо К. Яворов. Вляво от него е изписано името — Пейо К. Яворов, а вдясно са гравирани годините на неговото раждане и смърт — 1878—1914.

Върху обратната страна на монетата е гравиран държавният герб на НРБ. Над него околовръст е изписан надписът Народна република България. Под герба са изписани годината на емисията — 1978 и номиналната стойност 5 лева. Околната повърхност (гурта) на монетата е гладка.

Монетата е произведена в тираж 200 000 бр. от сребърно-медна сплав при съотношение на металите500/1000 сребро, 400/1000 мед, 50/1000 цинк и 50/1000 никел. Тя е с диаметър 36 мм и тегло 20,5 г.

Проектът на монетата е изработен от Любомир Прахов и Петър Брайков — скулптори. Насичането ѝ е осъществено в Монетния двор,София.

Съгласно Решение 337 от 31 май 1973 г. на Министерски съвет на НРБ е насечена и пусната в обръщение от 1 март 1978 г. сребърна възпоменателна монета по случай 100 години от Освобождението на България от османско иго. Тя е с номинална стойност 10 лева.

Върху лицевата страна на монетата е изобразен паметникът на Шипка. Над него е изписан надписът — Освобождение на България от османско иго. Под изображението на паметника са гравирани годините — 1878-1978.

Върху обратната страна на монетата е гравиран държавният герб на НРБ. Над него в два реда е изписан надписът — Народна република България. Под герба с букви е дадена номиналната стойност на монетата — десет лева. Двата текста— Народна република България и десет лева са отделени с точки. По околната повърхност (гурта) е изписан надписът — Вечна слава на братята Освободители.

Монетата е произведена в тираж 200 000 бр. от сребърно-медна сплав при съотношение на металите 500/1000 сребро, 400/1000 мед, 50/1000 цинк и 50/1000 никел. Тя е с диаметър 40 мм. Теглото ѝ е 30 г.

Проектът на монетата е изработен от художника Стефан Ненов и от скулптора Георги Чапкънов. Насичането ѝ е осъществено от Монетния двор, София.

Възпоменателни монети, които ще се пуснат в обръщение през 1978—1979 г.:

Ем. 1978 г. — „100 години български съобщения“;
Ем. 1979 г. — „София — 100 години столица на България“;
Ем. 1979 г. — „100 години от основаването на Народната библиотека „Кирил и Методий“;
Ем. 1979 г. — „100 години Българска народна банка“.

В. А. АНОХИН — МОНЕТНОЕ ДЕЛО ХЕРСОНЕСА, КИЕВ, 1977, С. 176

Монографията е посветена на актуалния и труден проблем — изучаване монетосеченето на античния град-държава на Северното причерноморие — Херсонес, чиято многовековна история е наситена с богати събития. Историческата съдба на Херсонес в първите столетия след основаването му в края на V в.пр.н.е. от изселници от Хераклея Понтийска, е сходна с тази на античните градове-колонии по западния понтийски бряг: Аполония, Месамбрия и Одесос.

Авторът на монографията е известният в нашата страна съветски учен В. А. Анохин, написал много научни публикации в областта на античната и средновековна нумизматика и сфрагистика.

Хронологически монографията е разделена на две части, в които последователно е разгледано монетосеченето на античния и на средновековния Херсонес. Първата част е съставена от три отделни глави: Автономен период —390-110 г. пр. н. е.; Боспорско влияние — 110 г. пр. н. е. — 138 г.; Втора елевтерия— 145-288 г. Втората част е в две глави: Полисен период — 474-834 г.; Период на византийска тема — 834 г. до началото на XII век.

През първия автономен период в Херсонес се секат разнообразни по изображения и номинални сребърни и медни монети. Анохин подрежда тези емисии в три категории: най-ранна — монетите нямат друг надпис, освен съкратеното име на града — ХЕР, втора — към името на града има допълнителни знаци във вид на отделни букви или срички и трета — най-късна — на монетите, върху които освен името на града, са изписани и пълните имена на монетните магистрати.

Първите монети на Херсонес са сребърни и медни — сечени в няколко номинала, които имат общо изображение за своята лицева страна — глава на Партенос — богиня-закрилница на града, в която се сливат чертите на гръцката Артемида и женското божество на коренното население на Крим, представена в три четвърти наляво. Върху обратната им страна са представени риба и кривак, както и инициалите на Херсонес.

Авторът дава подробно описание и на други материални монетни типове-квадрига, лъв, коленичил воин и други. Според Анохин първите монети с квадрига са сечени като по-старите, без каквото и да е обозначение. След това върху монетите започват да се изписват имената на градските магистрати. По-късно този порядък се нарушава и в следващите 18 години всяка годишна серия се отбелязва последователно с буквите от А до Σ. След този етап върху монетите отново се появяват само имената на градските магистрати.

Следват емисии с образите на грифон — градска богиня, опряна на дясното коляно; лък и стрела, както и по-малки номинали — бига — лъв с копие в уста.

Авторът илюстрира и подробно описва и първите херсонски тетрадрахми, тежки 14 г, на лицевата страна с глава на Партенос, зад нея колчан и лък, а на обратната — бик и кривак. Разнообразието на сечените в града монети през II в. пр. н.е. става по-голямо. Върху лицевата им страна се появяват глава на Атина, Хермес, Аполон,а върху обратната— Нике, прора, триножник и др.

Анохин убедително отхвърля становището на А. Л. Белтье-Делагард за това, че Херсонес сече драхми, хемидрахми и оболи по финикийската монетна система както и това на А. Н. Зограф, който твърди, че монетите на Херсонес от този период са сечени по родоската или хиоска система с тегло на драхмата 3,88 г. Като прави сравнение с монетите на неговата метрополия Хераклея Понтийска, авторът уточнява, че монетното дело на Херсонес в началото е съобразено с персийската тегловна система: драхмата е 5,40 г, тетроболът — 3,60 г, триоболът — 2,70, диоболът — 1,80, оболът 0,90 и хемиоболът — 0,45 г. Авторът изследва теглото на медните монети и го сравнява с това в Атина — оболът е приравнен на 8 халкос, а един халк се състои от 7 лепти. Най-малките медни монети на Херсонес тежат 0,65 г — това, най-вероятно, е теглото на лептата. В такъв случай теглото на халка е 4,5 г. Тежките медни монети с изображение на седяща Партенос и елен, тежащи 8,96 г, са, според Анохин, дихалк. По-късно— в началото на III в. пр. н. е., монетното дело на Херсонес, според автора, приема разпространената за времето финикийска система, заимствувана от Птоломеите. Теглото на драхмата става 3,40 г.

В монетното дело на Херсонес авторът убедително изтъква силното в началото влияние на Хераклея Понтийска, а по-късно и връзките със Сицилия, откъдето се заимствува особената техника на предварителното изливане на монетните ядра.

Във II глава — Боспорско влияние, Анохин задълбочено описва настъпилите политически и икономически промени в Кримския полуостров и тяхното влияние върху монетосеченето на Херсонес. След 110 г. пр. н. е. градът изпада в зависимост от понтийския цар Митридат VI Евпатор, а по-късно от Боспорските царе и в края на периода от Римската империя. Влиянието на Понтийското царство авторът открива при сеченето на медни монети с глава на Хелиос, увенчана с лъчиста корона. Върху обратната страна на същите монети е представен рог на изобилието, край който от двете страни са показани шапките на диоскурите. От времето на боспорския владетел Фарнак е описана само една херсонска монета —на лицевата страна е изобразена глава вдясно, а на обратната — Партенос в пълен ръст с лък и вдигнато копие.

През 45 г. пр. н. е. Херсонес получава от Цезар своята „Първа елевтерия“—право на свободен град. Израз на получената независимост са, според Анохин, бронзовите монети с глава на Партенос — кадуцей. След това се секат монети със следните образи: Зевс — мълния, Зевс — Партенос. В 45 г. след н. е. Херсонес взема страната на Рим във войната срещу боспорския цар Митридат VIII. След победата, върху монетите на града се появява образът на Нике. През 47 г. градът сече и златни статери с глава на местното божество — Партенос в цял ръст с елен. Отново през 47 г. Херсонес сече златни статери и бронзови монети със същите образи. През времето на Нерон автономното сечене на монети в Херсонес спира. Намеренията на императора са да превърне града и Боспорското царство в римска провинция. При Тит сеченето на монети в Херсонес се възстановява. Производството на собствени монети — златни и медни, продължава включително до Адриан с изключение управлението на Нерва, който отнема това право на града. Златният статер тежи 7,70 г. Бронзовите монети са тетраасарии с тегло 19 г. По безспорен начин Анохин доказва едновременното сечене на монети от градските чиновници с надпис на града и от жреците на градската богиня Партенос с нейния съкратен монограм. Авторът предполага, че при всеки конкретен случай градският съвет или храмът субсидират отсичането на съответния вид монета.

В III глава — „Втора елевтерия“, авторът прави преглед на монетите, сечени в града в периода 145-268 г. Това е период, в който градът попада под влияние на Боспорското царство и Рим. В него се настаняват части от римски легиони за защита на северните граници на империята. Херсонес получава право на свободен град от Рим. Сечени са четири номинала: тетраасарий-глава на мъж върху лицевата страна и Партенос с елен върху обратната, тресис—Асклепий — Хигия, дупондий — Партенос с елен — бик и асарии от два типа — Херсонското божество — Партенос и същото божество—Нике. При Галиен монетосеченето в Херсонес се прекратява. Градът се задоволява от изпращаните монети, изработени в монетарниците на Никомедия и Константинопол.

В I глава от втората част на монографията за средновековния Херсонес, Анохин разглежда монетосеченето на града през времето 474-834 г. През тази епоха градът става северен форпост на Византийската империя и вероятно за да подчертае неговата значимост от една страна и от друга — за да може градът да заплати за своята усилена фортификация имп. Зенон дава право на Херсонес да сече монети. Монетите от този полисен период са сечени, според автора, нередовно. Техните типове съответствуват на другите императорски монети, сечени по същото време. Върху лицевата им страна е представен схематичният образ на императора, заобиколен от надпис, а на обратната — името на града. През тази епоха в Херсонес се поставят масово контрамарки върху стари монети, сечени в града, които се приравняват към най-малкия номинал, създаден след реформата на Анастасий —пет нумии (Є). В последната глава — Период на византийска тема, авторът обяснява превръщането на Херсонес в седалище на византийски стратег-управител на нова тема, създадена през време на имп. Теофил — 834 г. като реакция на византийската власт срещу стремежа на града към независимост и самоуправление.

Монетите, сечени през този период в Херсонес, се различават коренно от тези на останалите византийски монетарници както по техниката на тяхното изготвяне, така и по своя вид. Основен способ на монетопроизводството става изливането в изпечени глинени калъпи. Според автора причината да се премине към такава технология се дължи от една страна на снижението на техническите възможности на Херсонската монетарница и от друга — ускореното производство при изливането, при което се съкращават някои операции по изготвяне на печати и процесът на коването. Щампи за приготвяне на глинени калъпи са правени от олово или пък са използувани и монети от предишното отливане. При втория случай монетите са намалено копие от своите еталони, поради намаляване на обема на глинените калъпи при изпичането им. Причините за това производство, според автора, се дължат на следните обстоятелства: стремеж да се ускори и увеличи добивът на монети, като се съкрати времето за изготвяне на щампи, а от друга страна, вероятно, да се избегне контролът на византийските чиновници, които съхраняват щампите. Фактически вторичното изливане на монети е нелегално производство на местните занаятчии. Новата техника не позволява върху монетите да се поместват повече от една-две букви, затова титлата и името на византийския император са представени с инициалните им букви.

През XI и XII век последователно венецианци и генуезци изместват търговското влияние на Херсонес в Северното причерноморие. Градът постепенно икономически западa. През първите десетилетия на XII век прекъсва неговото самостоятелно монетосечене.

Монографията на В. А. Анохин е написана увлекателно на достъпен език. Наблюденията на автора са подкрепени от умело подбран, богат илюстративен материал. Книгата представлява интрес не само за тесните специалисти-археолози и нумизмати, но и за всички, които изучават миналото или се занимават с колекциониране на антични и средновековни монети. Богатата библиография позволява на интересуващия се да се запознае с голям брой руски и чуждестранни публикации в тази насока.

Янчо Янев

КНИГОПИС

Авдев, Стоян. За имитационния произход на перперите на Андроник II и Андроник III. — Нумизматика, XII, 1978, 1, с. 18—27.

Въз основа на изложени в публикацията съображения авторът уточнява датировката на въпросните перпери и разглежда въпроса за техния произход. Допустими са две обяснения: възможно е перперите на Андроник II с Михаил IX да са сечени след 1325 г., между 1337—1340 г., а може би и по-късно, като успоредно с тях са пускани и перпери на Андроник II с Андроник III. При другия вариант перперите на Андроник II с Андроник III трябва да се разглеждат като имитационен вариант на типа „Андроник II с Михаил IX". Авторът приема втория вариант, като изказва предположение, че имитациите са дело на търговци от италианските републики и го подкрепя с примери за имитация и на други чужди монети, дело на същите търговци.

Божкова, Бистра. Монетарниците в Тракия — IV век. Монетосечене и циркулация. (Автореферат на дисертация). С., 1978, 22 с.

Дисертационният труд разглежда слабо изследван период от римското монетосечене през IV в., когато в Римската империя се извършват дълбоки политически и икономически промени, отразили се и на характера на монетосеченето. През този период се провеждат значителни монетни реформи, които засягат основно съществуващата монетна система, организацията на монетното дело и особено характера на монетните изображения и надписи. Последните отразяват новоприетата християнска религия.

В четири глави е проследена дейността на тракийските монетарници: Хераклейската, Сердикийската, Тесалонийската и Константинополската. В петата глава е дадена обща характеристика на монетосеченето в тези монетарници: монетна система, изображения, надписи. В нея са обобщени и наблюденията върху разпространението на отсичаните в посочените монетарници монети.

В заключението са направени изводи за характера на монетосеченето в Тракия през IV в.

Василев, Васил П. Тракийски бронзов печат от IV в. пр. н. е. — Векове, 1978, 1, с. 62—65.

Авторът публикува находка, постъпила в 1906 г. в Археологическия музей в София. Тя се състои от бронзов печат и два каменни чука, намерени при с. Арбанаси, Асеновградско (Пловдивско).

Особен интерес представлява печатът, служил за щамповане на метални пластинки. Той е дълъг 5 см. Върху работната му повърхност с диаметър 2,2—2,35 см е оформен релеф във форма на женска глава.

По археологически данни, писмени сведения, а също и на базата на изследвания върху античното металообработване авторът реконструира целия технологически процес при изработването на печатите за щамповане на релефни пластинки, както и производствения процес на самите пластинки. Щампованите с публикувания печат релефни изображения са произведени за нуждите на торевтична работилница като елемент в по-сложна композиция, напр. златен нагръдник или с дообработка са били оформяни като маниста с различно функционално предназначение: за огърлици, за украса на конски амуниции и др.

По аналогии печатът се датира от IV в. пр. н. е.

Василева, Дафина. Монетната система на траките. — Нумизматика, XII, 1978, 1, с. 4—12.

Изхождайки от факта, че в античността съществува връзка между единицата мярка за дължина (стъпка) и монетната, респ. тегловната единица, авторката прави опит да определи монетната единица при траките. Тракийската линейна единица, стъпката, е установена по проучвания на автора на 29 см. Като изчислява теглото на драхмата у дероните, приемайки, че и при траките е съществувала връзка между единицата мярка за дължина и тегловната единица, Василева прави извод, че така изчислената драхма (с тегло 4,065 г) е напълно самостоятелна монетна единица. Тя се отделя от другите монетни системи по това, че е сечена по талант на базата на тракийската стъпка. Подобна връзка между драхмата и тракийската стъпка се наблюдава и в монетната система на ореските, бизалтите и едоните, което според авторката показва, че тези тракийски племена са познавали принципа на затворената система. Линейната единица — стъпка от 29 см — стои според авторката в основата на мерните и монетни системи на тракомакедонските племена и на траките, населявали нашите земи.

Герасимов, Тодор. Антични и средновековни монети в България. С., 1975, 159 с.

Рец.: Kunka Mitkova-Szubert. — Wiadomosci Numizm., 21, 1977, № 1, p. 62—64.

Рецензията изтъква значимостта на книгата като обобщаващ труд, резултат на богатата ерудиция на автора. Илюстративният материал е добре подбран, а поясненията — точно формулирани. Достойнството на книгата е хубавото графично оформление.

Наред с изтъкнатите качества авторката смята, че широтата на проблематиката, застъпена в книгата, е причина някои проблеми да са само загатнати, а други въобще да не са засегнати.

Йорданов, Иван. Българско имитативно монетосечене от началото на XIII в. — Векове, 1978, 2, с. 29—37.

Въз основа на проучване на единични и колективни находки на монети от Източна България авторът изказва мнение за наличието в България на имитативно монетосечене от началото на XIII век.

С изследването си авторът дава принос в решаването на въпроса за началото на монетосеченето в България, дискутиран досега предимно от чужди изследвачи.

Йорданов, Иван. Монетната реформа на Алексий I Комнин (1081—1118) в светлината на нумизматичните находки от Източна България. — Археология, 1978, 1, с. 7—12.

В публикацията се изнасят нумизматични данни от последните находки от Източна България, проучени от автора:

1. Едно съкровище от номизми на Алексий I Комнин преди монетната реформа, произхождащо от с. Ветрен, Силистренско. Неговото укриване се свързва от автора с похода на Алексий I Комнин срещу печенезите. Липсата на монети от следреформения период в находката дава основание да се допуска, че реформата е проведена след укриването на съкровището, т. е. след 1087 г.

2. Няколко редки византийски монети, на които е изобразено коронясването на Йоан II Комнин, състояло се през септември 1092 г., са сечени по следреформените форми и номинали. Това е доказателство, че през септември 1092 г. реформата е била вече проведена.

3. Монетата от Археологическия музей във Варна с изображение на коронацията, която е позлатена. Позлатен се оказал и екземплярът от Националната библиотека в Париж, публикуван от Сабатие като златен. Авторът смята, че тези фалшиви монети са изработени наскоро след реформата и че те са резултат на известни нейни недостатъци, отстранени при следващите монетосечения. Резултатите от проучването на трите монетни находки дават основание на автора да датира монетната реформа между 1087 и 1092 г.

Карайотов, Иван. Критски меден слитък от село Черково, Бургаски окръг. — Нумизматика, XII, 1978, 1, с. 13—17.

Слитъкът е намерен в околностите на с. Черково, разположено на брега на Русокастренската река, на 35 км от Мандренското езеро, което е било плавателно в античността. Слитъкът има форма на правоъгълник с вдлъбнати страни, с размери 58 /34/4 см. Той тежи 26 кг.

Аналогии на публикувания паметник се срещат в егейската култура. Проучването на подобни находки от Крит и Кипър показва че слитъците във форма на огъната волска кожа са служели като разменно средство, т.е., че те са една домонетна форма. Датират се от втората половина на II хил. пр. н. е. Авторът изказва предположение, че медният слитък от Черково е внесен отвън в периода, предшестващ ускореното развитие на местната металургия.

Маразов, Иван. Царско знамение върху монети на дероните. — Пробл. на изкуството, 1978, 2, с. 9—16.

В статията се разглежда един иконографски тип,изобразен върху най-ранните тракийски монети — сребърните тетрастатери на дероните. Представена е двуколка с тежки колела и плетен кош, теглена от два вола, управлявана от облечен в дълъг хитон мъж. Под двуколката е изобразена палмета, отгоре — орел с широко разперени крила, държащ в човката си някакво животно.

Паралел на тази сцена авторът намира в предания на фригийците, преселили се в Мала Азия от Югозападна Тракия. Според династическа легенда Гордий, основател на династията, бил посочен за цар от оракул, който предсказал на фригийците, че техният бъдещ владетел ще се появи на волска кола с кацнал на ока орел. Като анализира преданията на персите и скитите и прави анализ на изкуството на Анатолия, авторът разкрива семантиката на този сюжет и иконографските му първоизточници, и прави извод, че той се явява важна съставна част от династическата идеология на много древни народи, между които са били и траките.

Цветков, Борис и

Владимир Пенчев. Колективна находка от бронзови македонски монети. — Нумизматика, XII, 1978, 1, с. 27—29.

Публикувани са 104 монети, намерени в м. „Св. Петка“ на 1 км южно от с. Хотово, Мелнишко, в периода от 1975—1977 год. Монетите се съхраняват в Окръжния исторически музей — Благоевград.

Една от монетите е от Филип II (359—336 г.), а останалите 103 монети са с името на сина му Александър III (336—323 г.). Нумизматичните данни и историческите сведения отнасят укриването на монетите към края на деветото или началото на десетото десетилетие на IV в. пр. н. е.

Юрукова, Йорданка. Монетни находки, открити в България през 1973 и 1974 г. — Археология, 1978, 2, с. 72—77.

В поредния бюлетин са публикувани монетните находки от цялата страна, открити през 1973 и 1974 год. Подредени хронологично, те са разпределени в три отдела: антични — гръцки и римски; средновековни византийски и български монети, и турски и западноевропейски. Изясняване обстоятелствата на намирането, размера и състава на находките са сведения от първостепенно значение за политическата и икономическа история на нашите земи. Значението на бюлетина, който обединява тези сведения, е неоспоримо и интересът, с който се посреща от учените, напълно оправдан.

Янев, Янчо. Българските монетни закони през XIX в. и приложението им. — Нумизматика, XII, 1978, 1, с. 29—32.

Първият закон за право на сечене на монети в княжество България е гласуван от Второто народно събрание през 1880 год. Сеченето на монети е обявено за държавен монопол, а за основна българска монетна единица е обявен левът, който се разделя на 100 стотинки. В закона се определя вида и теглото на монетите, както и съдържанието на метал според тяхната стойност.

През 1884, 1887 и 1893 година се гласуват и други монетни закони за отсичане на нови монетни емисии.

Jurukova, Jordanka. Contribution à la numismatique thrace: les monnaies de Skostokes. — In: Studia in honorem Veselini Beševliev. S., 1978, 344—349.

Монетите с името на Скосток са измежду редките бронзови монети на тракийските царе. Те са и единственото сведение за съществуването на тракийски владетел с това име. В научната литература се споменава за двама владетели със същото име: Стосток I, съвременник на Филип II и Скосток II — съвременник на Лизимах.

Авторката предлага на подробно внимателно проучване монетите на Скосток. Иконографският анализ и епиграфските особености ѝ дават основание да направи извод, че Скосток I и Скосток II са едно и също историческо лице, обявило се за независим тракийски владетел в Енос след смъртта на Лизимах в 281 г. пр. н. е. Качеството на изработката на монетите показва, че те са отсечени в монетарница с дълга традиция, а отличителният знак на монетарницата е характерен за тази в Енос.

Редкостта на находки от бронзови монети на Скосток и на драхми и тетрадрахми на Лизимах с името на Скосток показва, че те са били сечени кратко време. Този факт може да се обясни или със смъртта на Скосток наскоро след тази на Лизимах, или с това,че властта му над Енос е била краткотрайна.

Jurukova, J. Représentations de portraits de souverains thraces et péoniens. — In: La monnaie miroir des rois. Paris, 1978, 37—45.

В книгата авт. Youroukova.

Сборникът, в който влиза и студията на Й. Юрукова, е издаден от международен организационен комитет и е посветен на проучвания относно изображенията на владетелите и отразяването на владетелската власт в монетното дело.

В изследването си авторката прави преглед на дългия процес в монетосеченето, който довежда до появата на портретни изображения върху монетите. Първите изображения на владетели се появяват в монетосеченето на елинизма, когато религията идеологически обосновава божествения произход на царската власт. Обожествяването на особата на владетеля довежда до замяната на фигурите на божества върху монетите с владетелски изображения.

Задълбочено е изследван дългият процес на появата и стиловото развитие на изображенията на тракийските и пеонски владетели върху монетите — от конвенционалните изображения върху монетите на Котис I до индивидуализираните портретни изображения на Патрай, Севт III и Скосток върху двете страни на монетите. Тези монетни изображения засвидетелстват самостоятелно развитие и дълга традиция. Стиловият анализ на изображенията върху монетите на тракийските владетели и върху монетите на диадохите показва, че изображенията върху тракийските и пеонски монети са плод на самостоятелна традиция, която предшествува портретните изображения върху монетите на диадохите.

Содержание

Й. Юрукова Чеканка монет при Севта IIIем 3

З. Христова Лилия — декоративный мотив и эмблема на византийских и болгарских монет 13

В. Радев Ордена Найдена Герова 18

Х. Попанастасов Петр Димков и болгарские старинные предметы 20

Г. Ликов Воспоменательные монеты, пущенные в оборот Болгарским народным банком в 1975—1978 годах 21

Я. Янев В. А. Анохин. Монетное дело Херсонеса, Киев, 1977, с. 176 25

С. Петрова Книгопись 29

Sommaire

Y. Youroukova Le monnayage de Seuthes III 3

Z. Hristova Le lis- motif decoratif et symbole sur les monnaies byzantines et bulgares 13

V. Radev Les distinctions honorifiques de Naiden Guerov 18

H. Popanastassov Peter Dimkov et les antiquites bulgares 20

G. Likov Monnaies commémoratives, émises par la Banque Nationale Bulgare dans la période 1975—1978 21

I. Ianev В. А. Анохин. Монетное дело Херсонеса, Киев, 1977, с. 176 25

S. Petrova Bibliographie 29

„НУМИЗМАТИКА“

Худ. редактор В. Великов
Технически редактор С. Георгиев
Коректор Е. Стоянова
Печатни коли 2
Издателски коли 2,6
Формат 1/16 от 71/100
Тираж 3000
Индекс 21009
Отделна книжка 0,30 лв.

ПК „Георги Димитров“ — базисно предприятие, София
Поръчка № 212

21009

Цена 0,30 лв.